

LBRIS

We know
books

APOSTOL STAN

**Revoluția de la 1848
în Țara Românească
BOIERI ȘI ȚĂRANI**

Editura SAECULUM I.O.
București – 2026

SUMAR

Introducere	5
I. Sistemul de proprietate și al relațiilor agrare (1831-1848) . 9	
Structura social-economică. Obligațiile țăranilor față de stăpânii de moșie. Lupta țăranimii împotriva clăcășiei.	
II. Problema agrară în gândirea social-politică.....	59
Conservatorism boieresc. O perspectivă de schimbare democrat-liberală. Critica relațiilor sociale. Soluții pentru problema agrară. Inițiative individuale de lichidare a clăcășiei.	
III. Programul agrar – obiectiv fundamental al revoluției de la 1848	92
Repudierea vechiului regim. Conceperea tranziției la economia liberală. Articolul 13 în contextul principiilor programatice. Țărănimea ca bază socială a revoluției.	
IV. Țărănimea și instalarea regimului revoluționar	113
Țăranii în acțiunile insurecționale. Ezitățile guvernului provizoriu la Craiova. Proclamațiile împăciuitoare din 16 iunie. Complotul boierimii conservatoare din 19 iunie. Deruta guvernului provizoriu. Sprijinirea mai accentuată pe țăranime.	
V. Mișcarea țăărăneasă.....	153
„Revoluționarea” sătenilor prin comisarii de propagandă. Sistarea obligațiilor clăcășești. Revolte țăărănești.	
VI. Comisia proprietății	209
Alegeri pentru desemnarea deputaților. Boieri și țărani în dispută pentru proprietate. Contradicții ireconciliabile între boieri și țărani. O nouă atitudine politică a Locotenenței domnești.	

VII. Apărarea revoluției de către țărănime	268
--	-----

Boierii în tabăra Turciei și Rusiei. Satele în stare de frământare. Apărarea revoluției de către țărănime. Reprimarea rezistenței țăranilor. Impunerea țărănimii la despăgubiri.

Încheiere.....	325
----------------	-----

I. Sistemul de proprietate și al relațiilor agrare (1831–1848)

Structura social-economică. Abolirea monopolului turcesc asupra comerțului, în 1829, a generat angrenarea economiei Principatelor Române în circuitul european al valorilor de schimb și a scos Moldova și Țara Românească din izolarea lor medievală, stimulând puternic interesul pentru producția cerealiară și animalieră destinată în special pieței externe. Însuși statul, interesat în sporirea valorilor de schimb, manifestă preocupări în această direcție, deoarece o asemenea întreprindere se solda și pentru el cu venituri însemnate. O dovadă concludentă în acest sens este adresa din 17 februarie 1830 a lui Pavel Kisseleff către Adunarea Obștească, prin care atrăgea atenția asupra necesității unor măsuri pentru extinderea semănăturilor. Boierii trebuiau să reflecteze asupra modalității, pentru ca „sămănăturile în anul acesta să se facă în tot locul și cât se poate mai îmbelșugate”. Kisseleff propunea să se trimită boieri în județe, care să invite „pe stăpânii de moșii și pe locuitori a semăna cu îndestulare, iar de nu vor reuși aceasta, să-i silească prin dregătoriile locale”. Interesul statului de a avea cât mai întinse terenuri cultivate era așa de mare, încât se propunea ca „pentru săraci care nu au sămânță, să se cumpere grăunțe și să se împartă, cu condiția a le da înapoi, subt chezășia stăpânilor de moșii”.¹

În vederea stimulării dezvoltării agriculturii se întreprind și alte măsuri. O parte a boierimii angrenate în procesul de dezvoltare a producției de cereale pentru piață pune problema întemeierii unor instituții de credit. Ea sublinia, astfel, la 5 aprilie 1832 în Adunarea

1. „Curierul românesc”, 23 febr. 1830, p. 411.

Obștească, dezideratul „de a se putea întocmi o Bancă națională“. Se semnală, printre altele, că necesitatea creării unei asemenea instituții era impusă de lipsa de credit, care provoca urcarea dobânzilor „la un preț derăpănător pentru toți proprietarii“. Starea aceasta de lucruri era apreciată ca intolerabilă și socotită un serios obstacol „la orice îmbunătățire și înaintare a lucrării pământului“.¹

Drept soluție în vederea constituirii instituției de credit agricole preconizate, reprezentanții boierimii din Adunarea Obștească propuneau ca statul să pună la dispoziție mijloacele bănești necesare, dat fiind că – așa cum se remarcă – inițiativele particulare în acest domeniu nu se manifestau din lipsa „ce avem de capitaliști“.²

O activitate economică a cărei intensitate este deosebită în epoca regulamentară o reprezenta comerțul. Stimulat de abolirea monopolului turcesc prin pacea de la Adrianopole din 1829, schimbul de mărfuri înregistrează o dezvoltare neconținută, ca urmare a creșterii capacității de absorbție a pieței interne, dar mai ales a celei externe prin sporirea tranzacțiilor cu produse cerealiere. Este semnificativ, în această ordine de idei, faptul că proprietarii și arendașii aveau din timp încheiate contracte cu „neguțătorii Evropii“³ privind livrarea unei însemnate cantități de produse cerealiere. Negustori francezi, englezi sau din alte țări din Occidentul Europei importau o însemnată cantitate de cereale marfă, vânzarea căreia aducând proprietarilor și arendașilor importante venituri bănești.⁴ Spre schelele de la Dunăre: Giurgiu, Brăila, Rușava, Reahova, Bechet, Oltenița, Zimnicea, Calafat etc. afluiău o însemnată cantitate de cereale, care erau vândute unor negustori străini. Totodată, un număr important de vite erau exportate îndeosebi în Imperiul habsburgic, proprietarii și arendașii obținând mari venituri dintr-o astfel de ocupație. Produse cerealiere și fân erau mai ales desfăcute pentru întreținerea numeroșilor cai care deserveau serviciului poștal din Țara Românească. De asemenea, pește și băuturi alco-

1. *Ibidem*, IV, 1832, p. 94.

2. *Ibidem*.

3. Arh. Ist. Centr., Ministerul de Interne, Diviziunea Administrativă (în continuare M. I. D. A.), nr. 13/1847, f. 134.

4. An 1848, vol. III, p. 322.

olice constituiau produse care erau trimise îndeosebi de arendași pe piața internă.¹

În cele două decenii premergătoare revoluției din 1848, în procesul de dezvoltare a producției de mărfuri însăși gospodăria țărănească ocupă un loc important. O parte tot mai însemnată a producției agricole țărănești începe a fi destinată pieței.² Numeroși negustori sau chiar arendași achiziționau de la țărani o mare cantitate de produse cerealiere sau vite, pe care apoi le desfăceau pe piața externă. Tot astfel, lâna, cașul și brânza, precum și prunele constituiau produse ale gospodăriei țărănești intrate în circuitul pieței interne și externe. Este semnificativ pentru ilustrarea intensității cu care gospodăria țărănească era angrenată în procesul de schimb faptul că clăcașii din Macovei, județul Buzău au vândut arendașului timp de patru ani peste 9234 ocale lână și 18262 ocale caș.³

Intensificarea schimbului de mărfuri pe piața internă era stânjenită însă de persistența privilegiilor feudale, îndeosebi de monopoluri. Totodată, participarea mai intensă a gospodăriei țăranimii dependente la aprovizionarea pieței interne și externe cu produse cerealiere și vite era împiedicată de abuzurile și ilegalitățile proprietarilor și arendașilor. În calitate de achizitori, aceștia constrâneau pe săteni să vândă cereale, vite sau alte produse la prețuri, uneori derizorii, mai scăzute cu mult decât acelea existente pe piață. Neobținând venituri corespunzătoare țăranimea nu era stimulată în aruncarea pe piață a unei cantități din ce în ce mai mare a producției sale de mărfuri.

Dificultățile întâmpinate de exportatorii de cereale, îndeosebi datorită transportului anevoios și scump al produselor spre schelele de la Dunăre, în special la Brăila, îi pun în situația de a lua unele măsuri pentru curmarea unei asemenea stări de lucruri.

1. Apostol Stan, *Arendășia în Țara Românească în epoca regulamentară (1831–1848) Aspecte social-economice* în „Studii”, XX (1967), nr. 6, p. 1185–1186.

2. Vezi în acest sens Ilie Corfus, *Achiziția produselor agricole pentru export, o nouă formă de exploatare a clăcășimii din Țara Românească (1831–1848)*, în „Studii și articole de istorie”, vol. V (1963), p. 117–144; Idem, *Agricultura Țării Românești în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, București, 1969.

3. Apostol Stan, *op. cit.*, p. 1183 și urm.

La 29 octombrie 1846 un grup de proprietari și negustori, printre care figurau Ioan Bibescu, Nicolae Brăiloiu, Dimitrie Haralambie, Ioan Otetelișanu, Petre Veron, Enache Hagiad, George Opran, Nae Fratoștițeanu etc. anunțau că „au îndemnat pe un mare număr de proprietari și neguțători a informa o asociație de acționari, al căria scop este înființarea a două remorcaruri cu vasele lor trebuincioase, spre transportarea produselor din toate părțile Țării Românești până la Brăila”. Ei justificau necesitatea acestei inițiative prin dificultățile pe care le încearcă „transportarea produselor din toată România până la Brăila, fiind lăsate numai la dispoziția căpitanilor de vase turcești de dincolo de Dunăre”, care, printre alte ilegalități, percepeau taxe mari și le fixau în chip arbitrar, „puind simțitoare stavile comerțului”. Grupul de proprietari și negustori menționați mai sus solicita sprijinul autorității centrale în vederea constituirii asociației proiectate, convinși că ea „este încurajatoare negoțului, știind că el poate da nații o fericită existență materială”.¹

*

Dezvoltarea economică, politică și culturală desfășurată în cele două decenii premergătoare revoluției din 1848 este indisolubil legată de capacitatea demografică și structura socială a Țării Românești. Populația reprezenta în acea epocă istorică un important element al forțelor de producție, care imprima fenomenelor și proceselor nu numai profunzime, ci și un anumit ritm de dezvoltare. În lumina datelor fundamentale ale catagrafiei din 1838, populația Țării Românești se ridica la acea dată la aproximativ două milioane de locuitori.² Raportată la dimensiunea teritorială, dar mai ales la resursele de care dispunea țara, populația era deosebit de redusă ca număr. Ea era alcătuită în majoritate zdrobitoare de țărănime dependentă și liberă, din meseriași, din comercianți, dintr-un număr restrâns de proprietari de stabilimente industriale, precum și dintr-un număr redus de boieri.

1. „Curierul românesc”, 29 oct. 1846, p. 329–330.

2. Ion Donat și G. Retegen, *La Valachie en 1838* (d'après une source statistique inédite), în „Revue Roumaine d'Histoire”, IV (1965) nr. 5, p. 937; vezi și „Curierul românesc”, nr. 6, 14 ianuarie 1839, p. 23, unde se semnalează că populația Țării Românești numără două milioane oameni.

Pentru numărul total al țăranimii clăcașe la începutul perioadei regulamentare o importanță deosebită o au datele generale ale catagrafiei din 1831. Ea înregistra 261774 de contribuabili care locuiau în așezări rurale. Acestora li se adăugau, de asemenea, locuitorii din târguri înscriși în categoria toporașilor, care însumau 18477 de familii. Numărul total al contribuabililor care trăiau în sate și târguri se ridica la cifra de 280251.¹ După mărturia altor izvoare statistice, în 1831 existau în Țara Românească din totalul de 3576 de centre rurale, 2674 de sate locuite în exclusivitate de clăcași.² Pe temeiul acestor informații, se poate face aprecierea că în primii ani ai epocii regulamentare satele populate cu țăranime dependentă constituiau aproape 75 la sută din totalitatea așezărilor rurale.

Statistica din 1838, deși oferă date globale concludente pentru constatarea sporirii capacității demografice a Țării Românești în răstimpul de șapte ani dintre cele două catagrafii, insuficienta prelucrare a imensului material existent în depozitele arhivelor statului face, deocamdată, imposibilă procurarea unor știri mai precise despre ponderea țăranimii clăcașe în masa totală a populației. În lumina unor concluzii desprinse din prelucrarea conscripției din 1838, rezultă că la acea dată erau în Țara Românească 3584 așezări rurale, în comparație cu numai 34 de orașe și târguri. Sub raportul densității populației, satele erau de o dimensiune extrem de variabilă. Astfel, 164 dintre acestea numărau mai puțin de 20 de familii, adică sub o sută de locuitori. Un alt grup îl constituiau așezările compuse din 20–50 de familii, sau din 100–250 de locuitori, al căror număr se ridica la cifra de 714. Cele două tipuri de sate de dimensiune mică reprezentau o pătrime din totalitatea așezărilor rurale. Cel mai numeros grup însă îl formau satele de dimensiune mijlocie, compuse din 50–149 de familii, sau 250–750 de locuitori. Acestea se ridica la cifra de 2096 și reprezentau aproape două treimi din totalitatea așezărilor rurale ale Țării Românești. Mai exista, de asemenea, o a patra grupă de 610 sate, ceva mai mari sub raport numeric decât cele menționate mai sus. Făceau excepție, în

1. Arh. Ist. Centr., M. I. D. A., nr. 2/1831, f. 9.

2. Vezi Statistica întocmită de Ion Donat, în H. H. Stahl, *Contribuții la studiul satelor devălmașe românești*, vol. I, București, 1958, p. 37.

schimb, șapte sate care aveau peste 500 de familii sau mai mult de 2500 locuitori.¹

Imaginea aproximativă asupra dimensiunii medii a satului clăcășesc în timpul revoluției din 1848 este înlesnită de existența în diferite izvoare a unor date disparate. Astfel, aflăm că în județul Teleorman existau numeroase sate de o dimensiune relativ mare. Localități ca Lița, Ciolănești, Băsești, Dorobanțu și Bragadiru erau constituite din câte două-trei sute familii de clăcași.² În județul Ialomița, în satul Ulmu, de pildă, existau în jur de trei sute familii de clăcași.³ Tot astfel, satul Pielea din județul Vlașca număra „peste patru sute locuitori”.⁴

Inexistența unor date mai precise despre ponderea demografică a țărănimii clăcașe ne obligă să apelăm la alte surse, pentru determinarea profilului social al Țării Românești. Informații aproximative asupra populației se află în scrieri ale contemporanilor, îndeosebi în acelea aparținând unor conducători ai revoluției. N. Bălcescu, de pildă, indica în preajma revoluției din 1848 existența în Țara Românească a aproximativ 330 de mii familii de clăcași. Totodată, el preciza că o treime din numărul total al sătenilor erau clăcași pe moșiile mănăstirești, în jur de două mii de familii pe domeniile statului, iar restul își aveau așezările pe moșiile boierești.⁵ Într-un memoriu către Poartă din 23 ianuarie 1849, Ion Ghica semnala existența în Țara Românească a unei populații de două milioane și jumătate, din care – menționa el – două milioane erau țărani.⁶ Confruntate cu cifrele generale ale catagrafiei din 1838, datele statistice menționate sunt elocvente pentru determinarea ponderii demografice a țărănimii dependente în timpul revoluției din 1848.

Moșnenii sau țărănimea liberă erau o categorie socială a cărei poziție economică și demografică era destul de însemnată la înce-

1. Ion Donat și G. Retegen, *op. cit.*, p. 930, 934.

2. Arh. Ist. Centr., M. I. D. A., nr. 20/1849, f. 15, 17, 19, 20, 49, 238 etc.

3. Bibl. Acad., ms. 3887, f. 39.

4. Arh. Ist. Centr., M. I. D. A., nr. 225/1848, p. 533.

5. N. Bălcescu, *Question économique des Principautés Danubiennes*, în *Opere*, ed. G. Zane, tom. I₂, București, 1940, p. 37.

6. Bibl. Acad., msse, Arhiva Ion Ghica, mapa VI, ms. 27, p. 95.

putul epocii regulamentare. În 1831, de pildă, din totalul de 3576 de sate existente în Țara Românească, 902 erau constituite din moșneni.¹ Satele libere reprezentau 25,2 la sută din totalul așezărilor omenești. Ele erau repartizate din punct de vedere geografic îndeosebi în Oltenia și în zonele montane ale Munteniei. O dovadă elocventă în această privință este faptul că din totalul de sate libere, 459 sau 38,6% erau situate în numai cinci județe ale Olteniei, în timp ce în restul de treisprezece județe ale Munteniei se aflau 442 așezări libere sau 18,5%.

Ponderea economică și demografică a satelor libere față de totalul așezărilor omenești este deosebit de mare în anumite județe. În Gorj, de pildă, din totalul de 247 de sate, peste 142 erau locuite de țărani liberi. În Vâlcea și Mehedinți, totalul satelor libere reprezentau 51 și respectiv 39,2 procente. Tot astfel, unele județe ale Munteniei dispuneau de o numeroasă țărănime liberă. Astfel, în Argeș, existau 86 de sate libere din totalul de 221 așezări omenești. În județele Saac, Olt și Muscel, ele reprezentau mai mult de o treime din totalitatea localităților rurale. În schimb, numărul satelor libere în județele Ilfov, Ialomița și Prahova era extrem de redus, sub cifra zece.² În preajma revoluției din 1848, N. Bălcescu semnală existența în Țara Românească a vreo 70000 de familii de moșneni.³

Deși ocupa o pondere economică și numerică relativ însemnată, în epoca regulamentară țărănimea liberă își intensifică lupta pentru conservarea pământului de care dispunea și a stării de libertate pe care acesta i-o conferea. Dificultăți materiale serioase împingeau o parte a acestei clase sociale să înstrăineze pentru un timp exploatarea unor întinderi de teren arendașilor, care deveneau un element de dizolvare a acestui tip de proprietate.⁴ În aceste împrejurări, moșnenii erau obligați să suporte aceleași obligații ca și clăcașii. Privilegiile și restricțiile feudate puneau în pericol în mod permanent proprietatea țărănească liberă, încât cheazășia

1. Vezi statistica satelor Țării Românești întocmită de Ion Donat, în H. H. Stahl., *op. cit.*, p. 37.

2. *Ibidem*.

3. N. Bălcescu, *op. cit.*, p. 37.

4. Vezi Apostol Stan, *op. cit.*.

perpetuării existenței acestei clase sociale o constituie abolirea regimului regulamentar.

Negustorii și meșteșugarii, aceste elemente ale burgheziei care în documentele epocii regulamentare apăreau sub denumirea de patentari, ocupau o poziție însemnată mai ales prin tendința de consolidare economică și politică în cadrul societății românești. Catagrafia din 1831 semnalează, de pildă, existența în târgurile și orașele Țării Românești a 14897 de patentari, înregistrați în o sută treisprezece rubrici, care desemnau meseriile speciale practicate cu caracter comercial și industrial. Trebuie remarcat faptul că numeroși meseriași înregistrați în această statistică erau mici proprietari de ateliere. Mulți dintre aceștia erau: tabaci, cizmari, abagii, plăpumari, ceasornicari, tâmplari, zugravi, brutari etc., precum și cârciumari, cofetari, băcani, hangii, pescari, bragagii¹ etc.

Numeroasele ocupații cu caracter industrial și comercial erau foarte inegal reprezentate. Catagrafia semnală, de pildă, că grupul cel mai numeros de patentari îl constituiau băcanii, al căror număr era de 1550. Cizmarii și croitorii erau, de asemenea, un alt grup important de patentari, ei numărând 1164, respectiv 1062 persoane;² jocarii depășeau numărul de 809 oameni. În rândul dulgherilor erau înregistrate 608 persoane, în timp ce în acela al tabacilor numai 460 patentari. Foarte reduși numeric erau berarii, franzelarii, caretașii, mătăsarii și profesiunile libere, îndeosebi avocații.³

Informațiile de ordin statistic înfățișate mai sus referitoare la compoziția, ponderea numerică și economică a elementelor încadrate în general în rândurile burgheziei exprimă, în fapt, situația existentă la începutul epocii regulamentare. Cele două decenii premergătoare revoluției au înregistrat o consolidare social-economică și numerică a acestor elemente, dar dificultăți de informare nu ne permit să remarcăm cu precizie procentul de creștere al acestei categorii sociale. Semnalăm însă că, restricțiile economice și

1. Arh. Ist. Centr., M. I. D. A., nr. 2/1831, f. 3-7; Vl. Diculescu, *Bresle, negustori și meseriași în Țara Românească (1830-1848)*, București, 1973.

2. Arh. Ist. Centr., M. I. D. A., nr. 2/1831, f. 4-5.

3. *Ibidem*, f. 3-7.

privilegiile înscrise în Regulamentul organic constituiau elemente care îngreădeau afirmarea viguroasă îndeosebi a unor ramuri industriale importante. Un factor nu mai puțin însemnat care împiedica dezvoltarea industriei o constituia dominația străină și lipsa din această cauză a unității statale între toate provinciile românești. Motivele menționate mai sus reprezentau cauze puternice care nemulțumeau profund burghezia din Principatele Române și o împingea să acționeze alături de alte forțe sociale potrivnice regimului regulamentar.

Boierimea, principala beneficiară a regimului regulamentar, număra în Țara Românească – după unele aprecieri – în jur de 3100 de familii sau 15.500 de oameni.¹ Împreună cu mănăstirile și statul, ea deținea în stăpânire aproximativ 80% din întreaga suprafață de pământ a Țării Românești.

Poziția refractară a mării boierimi față de spiritul novator al secolului și nepăsarea față de suferințele majorității poporului român erau deduse de unii dintre fruntașii revoluției din condițiile specifice ale Țării Românești și Moldovei, apărute mai ales în veacul al XVIII-lea și în prima jumătate a celui următor. Ei arătau că datorită vicisitudinilor istorice, dar mai ales regimului fanariot, o serie de familii de mari boieri remarcăți în veacurile anterioare printr-o luptă neconținută pentru apărarea independenței și pentru promovarea progresului social au dispărut de pe scena politică, fiind înlocuiți cu o boierime nouă, a cărei ascendență se datora colaborării cu puterile suzerană și protectoare. În legătură cu aceasta, Ion Ghica remarca faptul că în Țara Românească, din 30 de familii de mari boieri, nu sunt decât 19 a căror existență datează „dincolo de douăzeci de ani”.² Tot astfel, referindu-se la aceeași chestiune, A. G. Golescu sublinia că din aceleași 30 de familii de mari boieri numai 10 aveau o origine istorică, anterioară dominației fanariote. Sublinierea originii relativ recente a mării boierimi din Țara Românească era făcută cu scopul de a se arăta motivele opoziției

1. N. Bălcescu, *op. cit.*, p. 37.

2. G. Chainoi [Ion Ghica], *Dernière occupation des Principautés Danubiennes*, Paris, 1955, p. 50.

înversunată a acesteia față de progres. Căci datorând ridicarea pe cea mai înaltă treaptă socială a țării sprijinului puterilor suzerană și protectoare, era firesc ca această parte a marii boierimi să fie interesată în conservarea unor stări social-economice și politice anacronice, care asigurau nu numai privilegiile ei, dar și dominația Porții și Rusiei.¹

Sub Regulamentul organic, această mare boierime și-a consolidat poziția prin instituirea unui regim politic care îi asigura o dominație nestingerită în stat. O dovadă elocventă o reprezintă faptul că din totalul de 43 de deputați câți număra Adunarea Obștească, 23 erau aleși doar de șaptezeci de boieri mari din rândurile lor,² restul fiind desemnați de alte categorii sociale înzestrate cu privilegii politice. În legătură cu aceasta, A. G. Goleșcu constata că Regulamentul organic a dat marii boierimi o majoritate asigurată în cadrul Adunării Obștești, făcând din ei „singurii depozitari ai puterii politice, juridice și administrative”.³ Starea aceasta de lucruri determina pe fruntași ai revoluției să denunțe atotputernicia politică a boierimii, interesată doar în perpetuarea privilegiilor ei. Sunt semnificative aprecierile lui I. Heliade-Rădulescu prin care constata că: „Boierul prin nașterea lui, prin educația lui, prin obiceiurile lui cari ajung a doua natură trebuie fatalmente să aibă instinctul de a domina, instinctul cel puțin de a trăi; și fiindcă n-a fost niciodată obișnuit să trăiască ca om, adică muncind, el trebuie cel puțin să trăiască ca lup sau vulpe. Cel mai bun dintre boieri trebuie cel puțin să tăiască ca trântor”.⁴

Mica boierime, al cărei număr era evaluat la aproximativ 200000 de familii, avea, de asemenea, o origine recentă. Ea era compusă, printre alții, din „birocrăți de profesie, având grade și salarii proporționale dovezilor de flaterie și supunere” față de domn și marii boieri. Mulți dintre aceștia aspirau să pătrundă în rândul

1. A. G. Goleșcu, *De l'abolition du servage dans les Principautés Danubiennes*, Paris, 1856, p. 8.

2. Gh. Chainoi [Ion Ghica], *op. cit.*, p. 42.

3. A. G. Goleșcu, *op. cit.*, p. 12.

4. I. Heliade-Rădulescu, *Mémoires sur l'histoire de la régénération roumaine ou sur les événements* de 1848, Paris, 1851, p. 394.